

Pastabos pačiam sau

Prisikėlimo Lietuva

Švenčiame jau aštuonioliktą Kovo 11-tąją. Aplinkui sklinda daug balsų, kad buvo ne to laukta, ne to tikėtasi. Jei reiktų atvirai sau pasakyti, prisidėčiau prie tų balsų. Bet žmonės, apie ką nors svajodami, dažnai būna ne realistai. Kai ėjom į Nepriklausomybę, nemastėm, kokia ta Lietuva bus po 10–20 metų. Tada mums rūpėjo, kad tik ji būtų nepriklausoma. Atrodė, kad jeigu bus nepriklausoma, viskas savaime klostysis gerai. Bet jeigu ir tada būtų me išgilinę į tai, kas mūsų laukia, būtume suvokę, kad mūsų laukia daug sunkeny-

bių. Ko nors kito ir negalėjom tikėtis po 50 metų nelaisvės, negalėjom manyti, kad tie metai be pėdsako praėjo žmonių sąmonėje, kad, lyg burtininko lazdele mostelėjus, viskas staiga pasikeis, visi pradės mąstyti maždaug vienodai. Tai – utopija.

Gyvendami realybėje, o ne svajonėse, mes negalim sau leisti nusivilti, labai dejuoti, o turim džiaugtis, kad nepaisant visų bėdų, vis tiek po truputį judam į priekį. O kai kuriose srityse ir smarkiai pasistūmėjom pirmyn.

Juk žmonių sąmonė keičiasi pamažu. Turės išmirti viena Sovietijoje gyvenusių žmonių karta, ar net pusantros, kad kas nors valstybėje ir visuomenėje labai pasikeistų. Todėl ir sakau, kad viltis mus veda į priekį, ir mes neturim teisės būti nusivylę tuo, kas šiandien yra. Žinoma, visi norime, kad būtų geriau, kad nebūtų korupcijos, kad žmonės turėtų daugiau idealizmo, kad pačią Lietuvą daugiau mylėtų.

Svarbu, kad tie žmonės, kuriuos laikome teigiamais, gerais, teisingais, dirbtų, nenuleisdami rankų, kad jie plytą po plytos mūrytų į tą mūsų valstybės rūmą. Man gražu, kaip vyko Prisikėlimo bažnyčios statyba. Žmonės statė, tiksliau – atstatė, ją ilgai. Dėjo plytą prie plytos. Statyba buvo sustabdyta ir vėl iš naujo pradėta. Ir bažnyčia šiandien stovi. Taip bus ir su Lietuva. Kuo statančiųjų bus daugiau, tuo reikalai sparčiau judės į priekį. O statančiųjų yra nemažai, tik mes mokėkime juos pastebėti, paskatinti, pagirti, paraginti, kad jie neprarastų vilties, nes statytojų darbas yra sunkus. Taigi Kovo 11-tąją turim džiaugtis Prisikėlimo Lietuva.

Arkivysk. Sigitas Tamkevičius

Kitame numeryje:

- *Henrikas Čigriejus. Eilėraščiai.*
- *Algimantas Baltakis. Iš dienoraščio.*
- *Dana Palionytė. Knygų premijos.*
- *Justinas Pikūnas. Žąsiaganio istorijos.*

Redaguoja Aldona Žemaitytė

aldaze@gmail.com

Dalia Matulaitė. Gražina. Bronza.

Veržlumas. Orumas. Drąsa. Tai legendinė Gražina, pasiruošusi tarnauti savo Tėvynei. Žirgo muskulai įtempti, kanopos vos liečia žemę – prieš šuolį pirmyn.

Skulptorės Dalios Matulaitės „Gražina“ galėtų būti pačios Lietuvos simbolis. Ji galėtų stovėti Gedimino miesto kalvos viršūnėje, žiūrėdama į slėnyje mirguliuojantį miestą – bažnyčių bokštus, raudonšlaičius čerpių stogus, lenktų senamiesčio gatvelių plyšius, Gedimino kalną su pilies bokštu, jo apačioje iš pelenų kylančius Valdovų rūmus, gražuolę Katedrą su balta Varpine – tokia sena, kaip ir praėję istoriniai amžiai...

Ji galėtų sergėti miestą savo oria laikysena, ramybe, vidiniu aristokratizmu. Tokią Gražiną – Lietuvos įkūnijimą – tikriausiai regėjo ir 1990 metų kovo 11-tąją į dabartinius Seimo rūmus susirinkę Nepriklausomybės atkūrimo akto signatarai. Antraip, argi „Gražina“ būtų atsidūrusi šalia Parlamento, tarp paradinių durų ir užrakintų vartų? Taip ji stovėjo jau keliolika metų, o šiemet dingo praeiviams iš akių. Ją patalpino pastato viduje, gal kad bloga akis nenužiūrėtų.

Bet tai tik modelis dideliui monumentui ant didelio kalno. Tik menininkės vizija, kuriai tapti tikrove reikia ryžtingo postūmio. Kas išdrįs padėti meninkei tą viziją paversti tikrove?

A.Ž.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Arkivysk. Sigitas Tamkevičius. Prisikėlimo Lietuva.
- 2 psl. Antanas Kalanavičius. Eilėraščiai.
- 3 psl. Perpetua Dumšienė. Nedzingė tampa žinoma.
- 4 psl. Gražina Mareckaitė. Petras Vaičiūnas ir mes.
- 5 psl. Elvyra Vodopalienė. Pagerbti Laisvės kovotojai.
- 6 psl. Mažoji kultūros anketa. Valentinas Sventickas.
- 7 psl. S. Bačkaitis. Dialogas su Lietuva, II.
- 8 psl. Ona Voverienė. Didinga ir ori tautos istorija.

Antanas Kalanavičius

Kalviškas eilėraštis

Kai mano žvilgsnis
Kertasi į plieną,
Sudėtą iš kelių metalų
Žiburėjimo,
Matau tenai ir savo
Kraujo ugnį geležingą
Ugnyjančioj metalų
Rūstyje

Vasaros naktis tėviškėj

Skambės žmogus
Žvaigždžių giesme naktį
Ir smilgos laibosios
Siūruos tarsi blakstienos
Duslių akivarų,
Klaidžios gelmės.
Gimtine mano,
Kai naktimis į stogo skardą
Beldžia beržo šakos,
Langai į tolį tarsi šuliniai,
Ir motinos rami ranka
Švelni lyg plunksna paukštės baltuoja
Kertėj, nusvirus per medinės lovos
kraštą,
Lyg suptų praeitį – vaikystę,
O gal kalvų bangavimu apkritus.
Nuūš paraistėm meldai
Metaliniu čežėjimu kaip skausmas,
Vidurnakty ryškės
Takai per pievas
Link piliakalnio
Paslapties rimtos.

Ir ežerai sugrįš
Vėliau negu pavasario diena pirmoji,
Tik nesiirsiu aš,
Vandens lelija paūkaujanti,
Prie tavęs tyros, –
Supančiojo žmonių šnekta,
Nutoles, tarsi svetimas,
Lyg priesakas nereikalingas
Srūvančioj gamtoj.
Žinau – jei vėtroj
Laikosi nuplėštas medžio lapas, –
Po vėtros krinta
Žemės sunkumu.
Skambėsiu aš
Žvaigždžių giesme laukuos –
Trumpoj naktį
Skaidriosios vasaros,
Ir smilgos laibosios
Prieš vėją raibuliuos.

Kai viesulų graižtvingi
sukiniai
stulpuos,
Įtraukdami viršūnes
medžių,
Kai girgždesys plieninis
vyrų
Bus į tylą įvartytas,
Kad pėdsakas nevirstų
akmenim
Įplūkite į kelią mano
balso daigą.
Stovėsiu kryžkelingoj
savo žemėj
Savo Lietuvoj

Prie upių žalio rūko,
Kelio ženkle aukštumėlėj.
O ir tada
Į mano vienatį nekvieskit
Žodžių akuotingojo
Skambėjimo,

Kai mėlsta kelio lelija
Pritilusi,
O valanda didžioji –
Mano laiko žvaigžde
Tylėjimo danguj.
Ir manasai smalingaisiais
Sodybų dūmais perimtas
drabužis

Tegu plevena
Kaip amžinieji vėjai
Rasų vylingų
Vandenų spurdėjime
Keleivio pavėlavusio
Akims.
Kai viesulų graižtvingi
Sukiniai stulpuos,
Virš kryžkelės
Įsukdami
Vainiką medžių.

Progiesmiai

Proverksmių įkalnėj,
proverksmių nuokalnėj,
progiesmių pačioj
viršūnėj

Paukščių vėjas
tai paukščių
balso vėjas
nulenkė mane
žemyn

Va žiedas tas
lyg iš dangaus,
lyg iš ugnies,
ir vėjui kiekvienam
po žiedlapį
paskirta

Kalbėk paskutinius
žodžius, jau vieškelio
virpėjimas į
kraują eina

Kaip lėkė man į širdį
išskrendantys paukščiai,
jų atšvaito jau nematysi
nendrių vandenį

Aš tavo vieversėjančių
akių tylusai brolis,
keleivi vienišėjantis
už kryžmo
kelio

Vien debesų žiedai
sidabraplunksniai

Antanas Kalanavičius tėviškėje.

po nesava
šviesa mėnulio

Tamsutėlaitė tarsi iš po
antvožo naktis,
drobinis pašalvėjęs
lininis
ilgesys

O buvo man
skirta
bijūno duona –
stovėt rasojančioj
naktį
po vasaros langais

Priegiesmiais
yra žvaigždės ir
apuoko širdis žemiau jų
ir medžio viršūnė,
ir man to gana

Gražiausia, ką anas
tausojo užanty – gi
buvo viso labo
skaistėjanti vis
neapvystanti Tėvynės
Meilė, todėl jos ir
nelaikė tarp menkų
rankpinigių, tarp jokių
gegutpinigių jokutėlių,
apibrozdinančios, kad
ir negausios smulkmės

Man rūpi tik,
kad dviejų žodžių
sandūroj blykstelėtų
deimantas

Pakriko žmonės įtariai,
ir liko užsilikęs per
stebuklą senas kryžius
pavieškelėj, o jo jėgos
petys kur kas platesnis
negu mano, tai į
jį silpnumui puldinėjant tik
ir atsiremdinėjau,
štai kaip esti

Nedzingė tampa žinoma... Europoje

PERPETUA DUMŠIENĖ

Antanas Kalanavičius savo interviu „Dienovidyje“ 1992 metais yra minėjęs, kad iš lietuvių poetų labiausiai vertina Kazį Bradūną, Henriką Nagį, Bernardą Brazdžionį. Nuo to laiko praėjo daug metų, įvyko daug svarbių įvykių. Pradėjo darytis įdomu, kaip šiomis dienoms vertinama jo kūryba. Atsidariusi interneto svetainė, nutariau pasidomėti, kas rašoma apie poetą elektroninėje erdvėje. Radau nemažai, bet labiausiai sudomino profesorės Viktorijos Daujotytės parengta *Lithuanian classic literature anthology*. Ši apžvalga prasidėjo Gedimino laiškais ir baigėsi Antano Kalanavičiaus progiesmiai.

Poeto pomirtinę knygą „Ne akmenys guli“, kurią 1994 m. išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, parengė šių eilučių autorė kartu su poete Judita Vaičiūnaite. Knyga sulaukė palankaus visuomenės dėmesio, gerų recenzijų, buvo apdovanojama „Metų knygos 94“ konkurso specialiu prizu už kūrybinio palikimo įamžinimą. 1995 m. A. Kalanavičiaus kūrybą prof. Viktorija Daujotytė pristatė lietuvių literatūros vadovėlyje 12-tai klasei; 1997 m. poeto eilėraščių pradinukai galėjo rasti 4-os klasės vadovėlyje „Šaltinėlis“. Atrodytų, kad poeto kūryba pagaliau tapo lietuvių literatūros ir kultūros dalimi. Bet...

Bet ar tikrai? Baltų-slavų instituto direktorius Šveicarijoje profesorius Jan Peter Locher yra pasakęs, kad neatsistebi keistomis Lietuvos kultūrinės spaudos tradicijomis. Jo manymu, mirusių poetų kūryba vis tiek turi dalyvauti literatūros procese. Jis buvo nustebęs, kad poeto Antano Kalanavičiaus kūryba Lietuvoje netyrinėjama. Profesorius pasakojo, kad jis pats vadovauja daugelio Europos šalių disertantams ir pasiūlo temas disertacijoms iš A. Kalanavičiaus kūrybos.

1998 metais, kai prof. Jan Peter Locher atvyko į Lietuvą specialiai susipažinti su Antano Kalanavičiaus sodyba, jo gimtuoju Sapiegiškių kaimu, mokykla ir paskaityti paskaitos Dzūkijos bažnytkaimyje Nedzingėje, jis buvo Berno universiteto profesorius, Slavistikos ir baltistikos instituto vadovas, universitete vadovavo lietuvių kalbos ir literatūros seminarams. Profesorius laisvai kalbėjo lietuviškai, jau keletą dešimtmečių dalyvavo Lietuvoje vykstančiose baltistų ir lituanistų mokslinėse konferencijose. A. Kalanavičiaus knygą jam atsiuntė bičiulis, žinomas muzikologas Vaclovas Juodpusis. Profesoriaus vizito į nuošalų Dzūkijos bažnytkaimį tikslas, jo žodžiais tariant, buvo noras parodyti Lietuvai, kokį garsų poetą ji turi. Štai ką profesorius kalbėjo Nedzingės mokykloje susirinkusiems kultūros žmonėms pradėdamas paskaitą: „Aš manau, kad mes susirinkom visai pagrįstai: Kalanavičius, mano vertinimu, yra vienas iš reikšmingiausių poetų ne tik pokario Lietuvoje, bet ir, atsižvelgiant į visą amžių, taip pat už lietuvių kalbos ribų. Vienas mano buvusių studentų, Robert Hodelis, dabar literatūros profesorius Hamburge, savo straipsnyje apie nuoseklų sintaksės atnaujinimą, sulyginą Kalanavičių su avan-

Antano Kalanavičiaus skaitymai poeto gimtojoje sodyboje.

Nuotraukos iš P. Dumšienės asm. archyvo.

gardistais – Chlebnikovu Rusijoje, prieš II pasaulinį karą kūrėsiu jugoslavų poetu Nastijevičium arba Vladimiru Holanu Čekijoje.” O paskaitą baigdamas tarė: „Manau, kad ši poetiška vietovė, netoli kūrėjo gimtųjų namų, saugo jam vietą tarp žymiausių mūsų amžiaus europietiškos poezijos atstovų. Prašau atkreipti dėmesį, kaip į įspūdingą vienumą surišti jo daugiabalsiai, gluminantys ir kartu aiškūs bei labai autonomiški požiūriai. Jie įsilieja į jo namo ir kaimo, kuriame šiandien esame, apoteozę.”

O kaip yra šiuo metu? Šiuo metu tarsi atsiradusi keista properša – viename jos krante du profesoriai – Viktorija Daujotytė ir Jan Peter Locher, kurie Antano Kalanavičiaus poezijai suteikia aukštą statusą, o kitame krante – Dzūkijos kultūrinė-literatūrinė bendruomenė, kuri jau daugelį metų bando įamžinti poeto atminimą, rengdama literatūrinius skaitymus Sapiegiškėje, įsteigusi Nedzingėje poetui skirtą muziejų, miestelio aikštėje savo lėšomis pastatiusi poeto atminimui skirtą paminklinę kompoziciją. Šiuos darbus organizuoja Nedzingės pagrindinė mokykla, aktyviai remia mokyklos direktorius Alvydas Pigaga ir Nedzingės mokyklos tarybos pirmininkas Albertas Jakubavičius, mokytojos Vanda Mockevičienė ir Irena Maciulevičienė, Nedzingės biblioteka ir Kultūros centras.

Netoli Nedzingės Gudakiemyje gyvenantis skulptorius Vytautas Šibaila be jokio atlygio sukūrė poetui antkapinį paminklą. Visiems šiems darbams pagalbą ir globą visada suteikia Varėnos savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjos pavaduotoja Regina Svirskienė, Varėnos biblioteka, Varėnos rajono literatų vadovas, lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas metodininkas Alfonsas Žuromskas. Aktyviai poeto skaitymuose dalyvauja poetas Stasys Stacevičius, parašęs ne vieną straipsnį apie Antaną. Poeto kūrybą globoja ir Varėnoje dirbantis rašytojas bei žurnalistas, poeto kurso draugas Aloyzas Tendzegolskis. Dailininkė Raimonda Bateikaitė sukūrė 16 estampų ciklą Kalanavičiaus poezijos motyvais ir padovanojo Nedzingės mokyklai; dailininkas Osvaldas Jablonskis, atvykęs į poezijos skaitymus, nutapė poeto tėviškę Sapiegiškės kaime.

Bet juk turėtų kas nors sujungti, apvainikuoti tas pastangas, įsivaizduoju, kad tai turėtų padaryti literatūros kritikai, literatūros mokslininkai, antologijų rengėjai. Poetas Antanas Kalanavičius – ne griovėjas, o statytojas; ne chaoso, o harmonijos šalininkas; ne tamšos, o šviesos nešėjas. Jo kūryboje nėra chtoniškojo pasaulio atšvaitų, atvirkščiai – jo kūryboje stiprus ir Oskaro Milašiaus aprašytas pagarbus *švelnumo slėpinys*, jis skirtas kiekvienam Tvėrėjo kūriniui. Gal mūsų visuomenėje tai nemandingos vertybės?..

Prie Antano Kalanavičiaus kapo: Perpetua Dumšienė ir prof. Jan Peter Locher.

Poetas Antanas Kalanavičius (1945–1992) gimė 1945 m. birželio 5 d. Sapiegiškės kaime netoli Nedzingės, Varėnos rajone. Antano tėvelis Zigmas Kalanavičius buvo kalvis, o mama Petrė Miseliūnaitė žoliautoja. Antanas visada didžiavosi, kad jo tėvelis priklausė garsiam Perlojos šaulių būriui, gynusiam Lietuvos laisvę.

Vidurinę mokyklą baigė Nedzingėje, ten pradėjo rašyti eilėraščius. Labai susidomėjo istorija, gal tam turėjo įtakos prie Nedzingės ežero archeologų surasta akmenų amžius stovyklavietė. 1965–1968 m. studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą Vilniaus universitete bei Vilniaus pedagoginiame institute.

Dirbo įvairius darbus – žurnalisto, darbininko, melioratoriaus. Visą laiką rašė eilėraščius. Daug eilėraščių paskelbė Varėnos rajono laikraštyje, įvairiuose Lietuvos kultūros leidiniuose. Nepriklausomos Lietuvos laikais poeto kūrybos publikacijų daugiausia parengė „Dienovidis”.

Antanas Kalanavičius buvo pateikęs „Vagos” leidyklai, komisijų svarstymams, eilėraščių rinkinius „Vakaro verpstas”, „Drožiniai rankšluostinėje”, „Dulkėti erškėčiai”, „Ne akmenys guli”, „Laukties slenktis”. Taip pat buvo parengęs spaudai eilėraščių knygas vaikams „Žydrulis akmenėlis”, „Balsų šaltinis”, „Šviesios brydės”. Nė viena šių knygų nebuvo išleista. 1994 m. Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla išleido pomirtinę A. Kalanavičiaus knygą „Ne akmenys guli” (eilėraščiai, laiškai, interviu).

Iš tėvo, kalvio, A. Kalanavičius paveldėjo talentą ir pomėgį kalti geležį, darė peilius, medžio drožinius, papuošalus iš briedžio rago, gintaro, vario. Gyveno Vilniuje, Kaune, vėliau grįžo į gimtąją sodybą Sapiegiškėje ir vienkiemyje tarp miškų gyveno iki mirties – 1992 m. Palaidotas senosiose Sapiegiškės kaimo kapinaitėse, esančiose vidury seno šilo. □

Vilniaus universiteto pirmakursiai lituanistai. Iš kairės – Antanas Kalanavičius, Bronius Kašelio-nis, Algimantas Krapavickas, Viktoras Brazauskas, Petras Dirgėla, Aloyzas Tendzegolskis. 1965.

Iš kairės: Šereikienė (Asta Baukutė), Šereika (Rolandas Kazlas), Lebertzonas (Aleksas Kazanavičius).

Petras Vaičiūnas ir mes

GRAŽINA MARECKAITĖ

Isceną sugrįžo Vaičiūnas – produktyvus ir populiarus prieškario dramaturgas, dėl kritiško žvilgsnio į nepriklausomybės laikų negeroves bei nedorus „buržuazinius veikėjus“ šiaip taip toleruotas net ir sovietiniais metais. Ar vėl atėjo šio dramaturgo – naivaus moralisto, visuomenės teisėjo, idealisto bei prityrusio „scenos žaidėjo“ metas? Postmoderniais eksperimentais garsėjantis, madingais individo nukrypimais mintantis šiuolaikinis lietuvių teatras seniai užmiršo tokius dalykus, kaip tiesmukas, realistiškai satyrinis visuomenės ydų bei žmogaus nedorybių vaizdavimas, kaip aiški menininko pozicija ar moralinis teatro nuosprendis. Pasak Jono Lankučio, „Vaičiūno personažai beveik neatsiskleidžia kaip dramatiški individai ar charakteriai. Net ir labiausiai įtemptos meilės intrigos, šeimyninių santykių istorijos, pažiūrų susidūrimai čia dažniausiai tėra mechaniniai veiksmo varikliai ir menkai tepraveria duris į aistrų stichiją“. Tačiau režisierius Jonas Vaitkus bei Valstybinio jaunimo teatro aktoriai ėmėsi statyti 1926 m. parašytą Vaičiūno veikalą „Patriotai“, gana primityvioje šimtmečio senumo „dienos aktualijų“ pjesėje išvelgę mūsų dienų realijas. Atrodo, viskas kuo puikiausiai sutapo, lipte prilipo prie XXI a. Lietuvos gyvenimo. Kurdami spektaklį, režisierius, dailininkas ir aktoriai naudoja įvairiausių rūšių satyrą, natūralistiškai – metaforiškai kino projekcijas, karikatūrą, šaržą, groteską, karnavalo siau-

Liucija (Severina Janušauskaitė) ir Šereika (Rolandas Kazlas)

tulį, televizijos „šou“ elementus, politinį anekdotą, tikrovės imitaciją.

It povai išskleistomis uodegomis scenoje puikuoja populiarūs artistai Rolandas Kazlas, Asta Baukutė, Aleksas Kazanavičius, Severina Janušauskaitė, Arnoldas Jaliniauskas ir visas atlikėjų dešimtukas. Atrodo, režisierius leido jiems naudoti visas vaidybos spalvas, bet kokias sceninio ir nesceninio poveikio priemones žiūrovams linkminti. Publikos numylėtinis Kazlas maudosi direktoriaus-sukčiaus Šereikos vaidmenyje, juokindamas žiūrovus išoriniu panašumu į žinomą Lietuvos politiką ir net jo asmeninio gyvenimo detalėmis, o Baukutė „iš peties“ vaidina direktoriene Liubą. Šis duetas veikia scenoje tarsi specialiai nederintu principu: Kazlas kas akimirka keičia ir demonstruoja savo personažo psichinę būseną – keičiasi jo mimika, plastika, povyza, jis visas mirguliuoja, raibuliuoja, reaguoja į aplinką, į kiekvieną dirgiklį, „byloja“ ne tik žodžiais, bet ir garsais... Tuo tarpu jo partnerė Baukutė (Liuba) visai spektaklio trukmei „užsideda“ karikatūrišką kaukę, ji juda scenoje it kokia vaikščiojanti skulptūra – išriestusi užpakalį, užvertusi

galvą, kalba utriuota darkyta lietuvių kalba.

Tarpusavyje nederinami scenos elementai netikėtai „smogia“ į žiūrovo vaizduotę, maskuoja veiksmo neveiksmingumą ir blankius buitinius dialogus, ypač pirmoje spektaklio dalyje. Su visais tais įžūliais vizualiniais – režisūriniais-aktoriniais scenos žaidimais, su perlenkimais ir perspaudimais galų gale apsipranti – tegul. Tegul jaunoji maištautoja Liucija pasirodo scenoje vampyrės grimu, šuoliuodama raganiškais „gotės“ šuoliais, tegul ji šmėsčioja it juodas nelemties ženklas pūvančios šeimynėlės aplinkoje... Janušauskaitės Liucija – išraiškinga figūra, tačiau lyg ir ne iš šito spektaklio... Didelės aktoriaus Kazanavičiaus pastangos aiškiai matomos šaržuojant užsieniečio profesoriaus Lebertzono personažą – žiūrovai tas pastangas įvertina juoku ir aplodismentais, įkvėpdami artistą dar didesnėmis pastangoms...

Visi šiame spektaklyje stengiasi pasirodyti kiek įmanoma ryškiau – siekia perrėkti ir „perspjauti“ tikrovės balaganą, rėksmingiausias reklamas, „popsus“, „paparacius“, pranokti geltonosios spaudos sensacijų srautą. Vasario 16 dienos išvakarėse įelektrinti LEO ir atominės elektros statybų skandalo, žiūrovai audringai reagavo į kiekvieną užuominą, dviprasmybę, nešvankybę. Koks retas solidarumas tarp salės ir scenos! Žiūrovai džiaugsmingai plojo, kai scenoje netikėtai (net amą atima) pasirodė didžiulė meška (persirengęs medžiotojas Velička), kvatojo, kai į sceną įsiveržė išprotėjusi Veličkienė, o ypač, kai scenoje buvo geriamas alkoholis (čėpsint, springstant, riaugėjant, gadinant orą). Žiūrovų salės reakcija spektaklyje „Patriotai“ – tai dar vienas teatras, „realybės šou“, medžiaga sociologiniam tyrimui.

Kebliau spektaklio kūrėjams buvo tvarkytis su teigiamais Vaičiūno veikalo personažais. Dramaturgas kiekvienoje savo pjesėje neigiamiems veikėjams – niekšams ir savanaudžiams, priešpastato antitezę – paties autoriaus *alter ego*, idealistą, patriotą, pasiaukojusį tėvynės sūnų, o taip pat jo siekius suprantančią tyros širdies moterį. Ką su tokiais daryti? Juoko banga šluote nušluoja „Patriotų“ scenoje tarp niekšų besipainiojančio seno mokytojo Labučio (akt. Antanas Šurna) deklaruojamas taurias mintis, neaiški spektaklyje ir iš Europos grįžusio diplomato Arno (akt. Andrius Bialobžeskis) traktuotė, tarnaitė Ona (akt. Aušra Pukelytė), dramaturgo sumanyta kaip sveiko kaimiško prado įsikūnijimas, paversta baltai-juodu ieroglifu, būtybe, be kokios nors prasmės stripinėjančia po sceną ant ilgų sulinkusių kojų. Kartą scenoje suskambėjo (dėl juoko ar rimtai?) graudi lietuviška daina, kamputyje, už stiklinės sienos, kartą kitą kyštelėta trispalvė... Sunku suprasti, kas ir ko šiame iš praeities prikeltame, reanimuotame, aktualizuotame scenos veikale nesuprato, nenorėjo ar negalėjo suprasti, o gal perdaug gerai suprato?

Dramaturgas 1926 metų pjesėje savo ironiją ir satyros geluonį nukreipė prieš patriotus-apsimetėlius, patriotus kabutėse, nes tokių, matyt, nemažai veisėsi dramaturgo jaunystės laikais. Tačiau šių dienų Lietuvoje apsimitinėti patriotu, juo labiau iš tiesų juo būti, visiškai nebemadinga, nepopuliaria, gal net pavojinga – ir pinigams, ir karjerai. Nei kunigaikščių portretais, nei trispalvėmis šiandiena niekas nesipuikuoja – išjuoks, nušvilps, užpjudydys... Pasak garsaus dabarties lietuvių filosofo, „patriotas – tai idiotas“. Šiuo aforizmu žinomas intelektualas nubrėžė mąstymo gaires ištisai jaunųjų lietuvaikių kartai. Toks požiūris į patriotizmą visomis priemonėmis diegiamas jau beveik dvidešimt metų. Todėl ir nežinia, ką veikti su tuo patriotizmu spektaklyje „Patriotai“, kurio premjera Jaunimo teatre parodyta Vasario 16 dieną, devyniasdešimtųjų Lietuvos nepriklausomybės metinių išvakarėse... O gal tai buvo tik režisieriaus pokštas?

Šventiniame jubiliejiname koncerte Katedros aikštėje dainininkas Andrius Mamontovas prieš žiūrovų minią ištare žodžius *Lietuva* ir *Tėvynė*, o „popsinė“ televizijos „šutvė“ bematant iš savo kolegų išsityčiojo. Taigi, kas šiandien išdrįstų Lietuvoje prisipažinti esąs patriotas? □

Liucija (Severina Janušauskaitė).

Dmitrijaus Matvejevo nuotraukos

Pagerbti Laisvės kovotojai

ELVYRA VODOPALIENĖ

Šis Tautos Fondo koncertas, surengtas St. Petersburg, FL, buvo ypatingas tuo, kad jį atliko ne tik puikus *Dainavos* vyrų vienetas, atvykęs iš Čikagos. Jame pirmą kartą dalyvavo St. Peterburgo *Latvių choras* su soliste Aleksandra Ritums, Tamos miesto *Operos choro* dainininke, ir *Latvių kanklių* ansamblis. Koncertas įvyko vasario 23 d. Latvių salėje. Jo organizatoriai buvo Tautos Fondo tarybos nariai: Jurgis Birutis ir Saulius Sirusas, kuris taip pat yra ir Tautos Fondo valdybos išdininkas. Bilietus platinti jiems padėjo Laima Šalčiuvienė ir Gražina Viktorienė, kuri išplatino daugumą bilietų, o jos brolis Vytautas Bingelis-Papartis yra vienas iš Lietuvos partizanų, paaugojusių savo gyvybę už Lietuvos laisvę, kovojęs Žalio velnio (Misiūno) būryje.

Koncertas labai tiko Vasario 16-tajai, Lietuvos Nepriklausomybės dienai. Gražu, kad Tautos Fondas, kartu su latviais, kurie prisidėjo prie Laisvės gynėjų-partizanų pagerbimo, suruošė šį koncertą. Jo paskirtis, kaip teigė Jurgis Birutis: „Laisvės kovotojų prisiminimas ir pagerbimas. Reikia tikėtis, kad tai skatins žmones aukoti Tautos Fondui, kurio vienas iš tikslų yra užtikrinti teisingą pokario Lietuvos istoriją, paremiant švietimą, parodyti, kad partizanai kovojo ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Baltijos šalyse. Šio koncerto lėšos eis į bendrą Tautos Fondo išdą”.

Į koncertą sugužėjo pilna salė svečių, anot organizatorių, jų buvo apie tris šimtus. Kadangi dauguma St. Peterburgo lietuvių pirmą kartą atėjo į Latvių salę, rengėjai prieš tai sumaniai nusagstė geltonais, žaliais ir raudonais balionais gatvės pakraštį per visą bloką. Salė nedidelė, bet labai jauki, papuošta latvių dailininkų paveikslais ir latvių prezidentų nuotraukomis. Akį patraukė mediniai šviestuvai. Visa tai priminė kai kurių mūsų dailininkų paveikslus ir mūsų tautodaile.

kurį atsiuntė Lietuvos Laisvės kovos sąjūdžio Prezidiumo pirmininkas dim. plk. Jonas Čeponis: „Vasaris. Saulė kyla aukšty, tyrpdo ir taip jau retus sniego lopinėlius, šildo žemę maitintoją, laukus, miškus ir partizanų kapus...” Tame laiške išreikštas nusivylimas, kad Lietuvoje dar tebejaučia ma sovietų įtaka. Jurgis Birutis, kalbėdamasis su J. Čeponiū asmeniškai, padėkojo jam už partizanų duoklę savo Tėvynei ir pasakė „kad Lietuvos atstatymas dabar yra jaunesnių lietuvių atsakomybė”. Jis taip pat teigė, kad vienas iš Tautos Fondo tikslų yra finansiškai remti švietimą, nes per mokyklas yra galimybė atgaivinti jaunimo tautiškumą. Po šios įžangos prasidėjo koncertas.

Pirmąją koncerto dalį atliko latvių mišrus choras, kurio vadovas ir dirigentas buvo Vladimiris Hohlovs. Latvių dainos labai panašios į lietuvių liaudies dainas. Jos skambėjo puikiai. Negalėjai atsigrožėti dirigentu, jo rankų judesiais, veido išraiška, įsijautimu į kiekvieną dainą. Choras sudainavo septynias dainas. Beveik prieš kiekvieną jų choristas Andris Ritums gražiai, įdomiai, įpindamas humoro, supažindino dalyvius su dainos turiniu ar kilme. Trys dainos buvo palydimos kanklių ansamblio. Paskutinioji daina „Saulė, perkons, Daugava” (muzika M. Brauns, žodžiai J. Rainio), pasak pranešėjo, buvo dainuojama kaip antras himnas Latvijoje, kada sovietmečiu tikrąjį buvo uždrausta giedoti. Chorą koncerto klausytojai pa-

Iš kairės: Saulius Sirusas, Vladimiris Hohlovs, Jurgis Birutis, Darius Polikaitis.

mų liaudies dainų, kaip: „Pasdabojau sau mergelę” (Juozo Stankūno harmonizuota), „Šaltyšius” (Juliaus Gaidelio, harmonizuota), „Vakaruškos”.

Sekstetas dainavo ir nedažnai girdimas dainas, kaip: „Paskalba, Kopininkai, Žvirblis ir Pelėda” kurioms V. Strolia ir D. Polikaitis pritaikė tekstus iš ciklo „Penkios dainos vyrų chorui pagal lietuvių liaudies tekstus (op. 27)”.

Po to scenoje pasiliko tik vienas Audrius Polikaitis, kuris su humoru papasakojo *Dainavos* vyrų vieneto istoriją. *Dainavos* ansamblis pirmą kartą pasirodė 1995 metų rudenį. Taigi jau trylika metų dainuojam. Tada mūsų buvo 10, po metų likom tik 9, po keleto metų 8, dar po keleto metų – 7. O dabar esam tik šešiese. Taigi per 13 metų praradom net 4 narius”. Toliau filosofuodamas Audrius teigė, kad kai *Dainava* į St. Petersburgą vėl atvyks koncertuoti 2023 m., vienetė bus likęs tik vienas bosas Liudas Landsbergis. Audrius taip pat pranešė, kad po koncerto bus parduodama jų naujai išleista kompaktinė plokštelė (CD), kurią jie įrašė tik prieš kelis mėnesius.

Antrą dalį *Dainava* pradėjo daina „Kaip smagu” (Milton Ager muzika, Phil Embury aranžuotė ir Vytauto Stroliaus lietuviškas tekstas). Ši daina sukėlė daug juoko ir ovacijų, kai Vidas Neverauskas, užuot akompanavęs pianinu, išėjo į priekį ir ritmingai į taktą plojo delnais per įvairias savo kūno vietas. Šioje dalyje buvo sudainuotos šešios dainos. Klausytojus labai sujaudino, kai Darius Polikaitis subtiliai pradėjo lopšinę, „O atsimenu namelį” (Juozo Bertulio muzika, Vytės Nemunėlio žodžiai, Dariaus Polikaičio, Vido Neverausko ir Liudo Landsbergio aranžuotė). Taip pat jaudinanti buvo daina „Esi, dangau” (Dariaus Polikaičio muzika, Bernardo Brazdžionio žodžiai, Dariaus Polikaičio ir Vido Neverausko aranžuotė). Šią dainą, lyg maldą, savo auksiniu balsu pradėjo Marius Polikaitis. Į dainavimą įsijungė akompaniatorius Vidas Neverauskas, solo įžangomis į dainas – Liudas Landsbergis, Audrius Polikaitis ir Kastytis Šoliūnas. Dar buvo sudainuota „Vieni šokam” (Edžio Punkrio muzika, E. Punkrio ir V. Pavilionio žodžiai) ir kita linksma daina „Niekas nestos mums merginos” (There is Nothi’ Like a Dame, Richard Rogers muzika, O. Hammerstein II žodžiai, William Stickles aranžuotė, Fausto Stroliaus ir Dariaus Polikaičio lietuviškas tekstas). Koncerto pabaigai sekstetas pasirinko linksma energija trykštančią lietuvių liaudies dainą „Žemaičių polka”, harmonizuota Aloyzo Jurgučio.

Tai buvo reto grožio koncertas. Jam pasibaigus, Darius Polikaitis išėjo į sceną su akordeonu ir visi dalyviai su entuziazmu įsijungė į bendrą dainavimą. Didžiulė padėka koncerto atlikėjams: Latvių chorui ir kanklių ansambliui, *Dainavos* seksteto vyrams, taip pat ir rengėjams, kurie Tautos Fondo vardu suruošė šį koncertą, kad pagerbtume Laisvės kovotojus-partizanus. Linkim *Dainavos* sekstetui, nenustoti dainavus, nes jų dainavimas paliečia širdį. □

Dainavos vienetas. Iš kairės: Vidas Neverauskas, Darius Polikaitis, Kastytis Šoliūnas, Audrius Polikaitis, Marius Polikaitis ir Liudas Landsbergis. Autorės nuotr.

Vakaro programa buvo pradėta rodant DVD plokštelę, kurioje pro sniegu apšerkšnijusius miško medžius slinko įvairios partizanų nuotraukos, palydimos Veronikos Povilionienės dainos „Stoviu aš parimus...” Toks labai gražus ir jaudinantis buvo įvadas į šios popietės koncertą.

Vakaro programai vadovavo Jurgis Birutis. Pirmiausia jis pakvietė Latvių bendruomenės pirmininką Ilgvas Norbergs, kuris pasveikino susirinkusius ir pasidžiaugė, kad pirmą kartą šioje salėje dainuoja dvi Baltijos šalys. Linkėjo, kad būtų ir daugiau tokių akimirkų. Buvo sugiedoti lietuvių ir latvių himnai. Jurgis Birutis savo sveikinimo žodyje Tautos Fondo vardu lietuviškai ir angliškai padėkojo visiems atsilankiusiems į šį koncertą. Padėkojo ir visiems organizatoriams, ypač Sauliui Sirusui ir jo žmonai Gražinai, kurie buvo tarpininkai, bendraujant su Latvių bendruomenės atstovais. Išgirdome keletą citatų iš laiško,

gerbė atsistojimu ir gausiais plojimais. Latvių pasirodymą užbaigė solistė Aleksandra Ritums, atlikdama Andrejs Jurjans „Lugsana” (maldą Tėvynei) iš kantatos „Tevijai”. Jai akompanavo muzikas Vladimiris Hohlovs.

Antrąją koncerto dalį atliko mūsų visų laukta *Dainava*. Į sceną įžygiavo šeši jauni lietuvaičiai: Darius Polikaitis, Vidas Neverauskas, Kastytis Šoliūnas, Audrius Polikaitis, Marius Polikaitis ir Liudas Landsbergis. Pirmoji jų daina „Kai aš jo jau” buvo lyg įvadas į kitas dainas, nuskambėjusias puikiais ir gerai suderintais balsais. Tarp jų „Partizano mirtis” (Fausto Stroliaus muzika, Leonardo Žitkevičiaus žodžiai). Ši daina ne vienam išspaudė ašarą. Pirmoje dalyje išgirdom devynias dainas. Tarp jų – širdį veriančią „Aras” (Petro Butkaus muzika, Viktoro Šimaičio žodžiai, Alfonso Gečo aranžuotė), „Širdis” (Leonido Abariaus muzika, Juozo Erlicko žodžiai). Girdėjom ir links-

Mažoji „Kultūros“ anketa

Valentinas Sventickas – literatūrologas, literatūros kritikas, Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos vyriausiasis redaktorius – nuo 1991 m.).

1974–1979 m. dirbo „Literatūros ir meno“ redakcijoje, 1979–1984 m. – „Vagos“ vyr. redaktoriaus pavaduotojas, 1984–1986 m. – „Vyturio“ vyr. redaktorius, 1986–1994 – Lietuvos rašytojų sąjungos valdybos sekretorius. Nuo 1994 m. iki 2002 m. – Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas. Nuo 1996 m. – Lietuvos autorinių teisių gynimo asociacijos prezidentas. Taip pat – Vilniaus miesto kultūros tarybos, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto tarybos, Valstybinių pensijų skyrimo prie SADM narys.

Parašė knygas „Eilėraščių keliais“ (1978), „Alfonso Maldonio lyrika“ (1982), pelnęs Lietuvos valstybinę premiją –1983), „Paskui pėsčių paukštį“ (1988), „Keturi portretai“ (1991) „Laisvė kurti ir laisvė turėti“ (1998) ir kt.

Apdovanotas vyriausybėmis premijomis, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordinu, LR Vyriausybės meno premija.

– Kokia Jūsų nuomonė apie Lietuvos ir lietuvių kultūrą? Ar ji pakankamai gyvybinga, kad atsilauktų prieš jos krantus ardančią kosmopolitinę kultūrą, apsemiančią vis daugiau pasaulio?

– Keliamo klausimo ir atsakymo didžiulę aprėptį tenka apriboti.

Gera nuomonė, visai gera. Mūsų kultūra labai gyvybinga, ištverminga, kantri. Prisiminkime jos atsparumą visais istoriniais lietuviybės žlugdymo laikotarpiais. Išsilaikymą ir okupacijos sąlygomis, ir užjūriuose, ir lageriuose. Vis kartoju, kad lietuviškasis menas turi ypatingo kibirkščiavimo kaip tik dėl to, kad dažnai buvo kuriamas išgyvenant socialines įtampas. Tai kas kita negu rami „universitetinė“ kultūra.

Gražiai galvoju ir apie kultūros žmonių pilietinę laikyseną. Ir 1918- taisiais, ir 1990 metais daug ką nulėmė kaip tik kultūrininkai.

Literatūra yra išraiškingiausiai pasakiusi, kas mūsų valstybės ir tautos ilgametėje tėkmėje buvo skaidru ir kas drumsta. Prisiminkime bent Joną Aistį, Balį Sruogą, Justiną Marcinkevičių, jų kūrinis ir mintis.

Einant prie antrosios klausimo dalies, apie gyvybingumą ir gebėjimą atsisipirti sakysčiau „taip“. Mąstyti apie tokius reiškinius remiantis vien dabartimi, atmintyje gyvais dešimtmečiais – negana. Jeigu mąstysime šimtmečiais, tai prisiminsime, kad lietuvių tauta įvairių, labai skirtingų „kosmopolitinių“ (kaip sakytume dabar) būsenų yra ne kartą išgyvenusi. Šį prisiminimą reikia įtraukti į apmąstymus.

Suprantu, kad labiausiai rūpi klausimo dabartinimas. Tačiau jis įgyja aibę spalvų bei atspalvių. „Kosmopolitinę kultūrą“ vadinti vien ardančia tikrai nereikia, turime imti iš viso pasaulio visa, ką mums tinka įsigyti. Įsigyti – sau. Dalinti – visiems. Skirtumas nuo kitų, ankstesnių istorinių laikotarpių visiškai akivaizdus – nepaprasta žiniasklaidos galia, informacijos ir žmonių judėjimo atvertis. Didelė malonė ir laimė. Ir kartu grėsmė. Atsiduri triukšmingame neaprepiamame sraute ir nustebež klausai savęs: kaip aš, lietuvis, jame plaukiu, mane smagiai neša, bet man neramu – dėl savo kalbos, tautinio tapatumo, tokio brangaus ryšio su savu žemės lopinėliu.

Ką padarysi, dabar tenka gyventi su klausimais, o

ne su atsakymais, su tuo nerimu ir atsparumo patirtimi.

Man tikrai nepatinka (kartosiu banalybes), kad anglų kalba čia, Lietuvoje,

gožia mūsų kalbą, nepasitinkama tokia savisauga, kokia buvo lendant rusų kalbai (bet kartu galiu ramiai sakyti, kad Lietuvos teritorijoje niekada nebuvo išleidžiama lietuviškai tiek knygų ir spaudos leidinių, kaip dabar). Nepatinka, kad bulvarėjanti žiniasklaida kelia ant šakių kultūros ktoniškumus (dažnai tai, kas Vakarams seniai nusibodę), o apie pamatinę lietuvių kultūros vagą nemoka arba nenori kalbėti (baisi bėda; manau, greičiausiai išliks tai, kas dabar beveik nutylima, jeigu nutylėjimo galia nenustums į nežinią). Nepatinka, kad kai kuriems tautiečiams vienas juokas palikti Tėvynę Lietuvą ir uždarbiauti kitur; netikėtumas – mus, čia pasilikusius, išvykėliai jau pavertę atsakingais už tai, kad jie išlėkė.

Reikia visiems kartu dantis sukandus smagiai daryti Lietuvą tokią, kokia turės būti.

Pakartosiu: dabar tenka gyventi su klausimais, o ne su atsakymais. Bet aš tikiu. Išliko, tai iš išliks.

– Kas Jums šiandien atspindi Jūsų vaikystės veidrodyje, ką ilgiausiai išsaugojote iš jos kaip savo gyvenimo esmę?

– Veidrodžio būta trisienio, jei tokį galima įsivaizduoti.

Iki išvežimo į Sibirą atsimenu tik tris dalykus. Vienas jų – vežimo ratų dardėjimas per medinį tiltelį. Upė turėjo būti Kirsna. „Kirsnan“ jotvingių kalba reiškė „juodas“. Buvo 1951 m., man treji.

Antroje trisienio veidrodžio plokštumoje matau Argatjulą, taigos kaimelį Tomsko srityje. Matau mamos siuvimo mašiną, kurią išvežimo „išskilmėse“ dalyvavęs rusų kareivėlis patarė būtinai pasiimti, – ir kaip tik ji mus gelbėjo. *Krepdešino* suknias mama siūdavo ir to kaimo *načialnyko* žmonai. Su ja susiję du mano „pareiškimai“, kurių pats neprisimenu, papasakojo mama. Atėjus žiniai apie tėvelio Stalino mirtį, toji *načialnykienė* atbėgusi raudodama, o aš atseit pasakęs, žinoma, rusiškai: „ir gerai tokiame velniui“. Galite įsivaizduoti, kokių tai galėjo turėti pasekmių (vaikas sako, ką sako tėvai), bet tai moteriš-

kei siuvėja, matyt, irgi buvo svarbi. Neįdavė. Antras pareiškimas buvęs toks: „mama, man rodo, Lietuvoj jūs savo papus turėjot“. Čia turbūt aišku: mama minėtai moteriai siuvo suknelę, dėl pasižiūrėjimo apsilvilo ją pati, o į tas vietas, kuriose mano atminty buvo krūtys, kimšo vatą. Ne tą patį valgė *načialnykienė* ir lietuvių tremtinė.

Ten išmokau plaukti (vyresni vaikai tave meta į vandenį ir žiūri, išsikapstysi ar ne), rinkti puikiausius grybus, uogas ir kedro riešutus (ne šiaip sau, o kad išgyventume), pasidaryti slides, tokį kaip ir paspirtuką (rusiškai vadinosi *latok*, važinėjom žiemą nuo kalnų), žinoma, išmokau rusų kalbos (rusiškai baigiau beveik dvi klases). Apie tenykštį gyvenimą neįmanoma trumpai papasakoti.

Traukinio ratams dardant atgal į Lietuvą (1957 m.) iš pačios palubės, nuo vagono trečiojo gulto užmigęs kritau ir trenkiausi galva į metalinį staliuką, keletą dienų nekalbėjau. Taigi esu *trenktas*, jau tada paruoštas literato likimui.

Grįžę į Lietuvą kurį laiką glaudėmės pas gimines. Tėviškės sodybą buvo okupavusi kolchozo kontora. Pagaliau užleido mums vieną namo galą. Taip *kolaboravome* su kontora. Šaunūs kolchozo vairuotojai ir mechanizatoriai per sodą buvo išmalę tris kelius. Ilgam. Sunkvežimis laužydamas šakas atvažiuoja po obelimi, šoferiukas įsikaria į ją ir purto obuolius tiesiai į kėbulą. Viskas priklauso liaudžiai!

Atmintinas įvykis. Tame namo gale, į kurį mus maloningai įleido, vietoj buvusių grindų radome aslą. Vieną gražią dieną tėtis kad šaukia: „motka, vaikai, eikit čia“. Žiūrim, prakasęs susikaupusius purvus, taigi tariamąją aslą, rado paties dar Lietuvos laikais sudėtas grindis. Išliko.

Lietuviškai skaityti mokiausi, žąsis paganydamas, iš Petro Cvirkos knygos vaikams. Nežinia kodėl pasakos „Kaip vienas žmogus poną apgavo“ pavadiname vietoj *vienas* vis perskaitydavau *velnias*. Dabar, prisimindamas minėtą žioplo vaiko frazė apie Staliną tėvelį, literatūrai pasidavusio žmogaus kalba viską suvedu į viena ir gaunu iškalbų meninį įvaizdį.

Tiesą sakant, pirmą kartą atsakinėju į klausimą apie vaikystę. Iš tų vaizdelių, kuriuos čia greitosiomis nupiešiau, kažin kas savaime susidėjo apie *išsaugotą esmę*, ir labiau racionalizuoti neverta. □

Malonūs knygiai,

Lietuvos išeivija įvairiuose pasaulio kraštuose sukūrė labai daug vertingo kultūros paveldo, kurį mokslininkai dar tik pradeda tyrinėti. Ypač mažai gvildenta išeivijos knygos kultūra. Šia tema daugiausia domisi Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros instituto mokslininkai, Lietuvos mokslinių bibliotekų senų ir vertingų knygų skyrių specialistai, patirtį turintys bibliofilai ir senosios spaudos kolekcininkai. Jie bendromis pastangomis praėjusiais metais Vilniaus universitete surengė tarptautinę knygotyros konferenciją „Rankraštinis ir spaudos paveldas išsaugojant Lietuvos ir kitų Baltijos šalių išeivijos tautinį tapatumą“, sulaukusią išskirtinio dalyvių aktyvumo: renginyje dalyvavo beveik dešimtys šalių mokslo atstovai. Šiuo metu jie savo skaitytų pranešimų pagrindu rengia straipsnius, kurie bus išspausdinti viename iš Vilniaus universiteto mokslo darbų „Knygotyra“ tomų, taip pat ir šio senas tradicijas turinčio leidinio skaitmeninėje versijoje.

Rašantysis šias eilutes minėtoje konferencijoje skaitė pranešimą apie išeivijos pirmosios bangos bibliofilą Justiną K. Karaziją. Stabtelti ties juo paskatino Putnamo ALKOJE rasta asmeninė biblioteka, paties savininko sudarytas rankraštinis katalogas ir pavyzdinčiai tvarkytos knygos. „Draugo“ kultūrinio priedo „Kultūra“ redaktorės Aldonos Žemaitytės rūpesčiu ir pastangomis dalis pranešimo teksto neseniai buvo parengta spaudai ir jau išvydo dienos šviesą jūsų populiaraus laikraščio puslapiuose (2008 m., *Priedo* Nr. 5, 6 ir 7).

Tačiau norint darbą užbaigti ir parengti brandžią mokslinę publikaciją, reikia rasti daugiau žinių ir apie J. K. Karaziją, ir apie jo biblioteką. Šis kreipimasis ir būtų skirtas tiems, kurie asmeniškai pažinojo Worcesterio (Mass.) bibliofilą, galbūt lankėsi jo namuose ir matė asmeninę biblioteką, žino, kas ja, be paties savininko, naudojosi. Vertingas būtų bet koks liudijimas, nuotrauka, laiškas. Užmezgus ryšį, daugiau klausimų užduotų ir pokalbio temą išplėtotų šių žodžių autorius susirašinėjimo būdu.

Mano pašto adresas: M. Marcinkevičiaus g. 7 – 34, LT-08412 Vilnius, Lietuva. Kam būtų patogų, prašau rašyti ir tokiu elektroninio pašto adresu: domas.kaunas@kf.vu.lt

Pradėjęs žinių apie J. K. Karaziją paieškas, jau sulaukiau svarbios paramos iš Australijoje gyvenančios Karazijų giminės atstovės Alenos Landsbergytės-Karazijienės. Ji užrašė atsiminimus apie daugiau kaip prieš tris dešimtmečius įvykusią viešnagę Worcesteryje, atsiuntė Justino ir jo brolio Povilo laiškų, vertingą šeimos nuotrauką, kurią dar spėjome įterpti į mano publikaciją „Draugo“ kultūriniame priede. Kaip buvo sutarta, visa gauta rankraštinė medžiaga perduodama saugoti Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriui. Naudodamasis proga talkininkei už paramą ir pasitikėjimą nuoširdžiai dėkoju.

Pagarbiai

Prof. **Domas Kaunas**
Vilniaus universitetas

Dialogas su Lietuva

XIV Lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas – iš 40 metų perspektyvos

DR. STASYS BAČKAITIS
XIV MKS kopirmininkas

Tęsinys. Pradžia 9 nr.

Išsipildė lūkesčiai

Pagaliau įvyko ilgai lauktas stebuklas. Lietuva *de jure* ir *de facto* išsivadavo iš pusę šimtmečio trukusios okupacijos ir į VII MKS 1991 m. gegužės 23–30 dienomis mokslininkai jau rinkosi tėvynėje – Vilniuje ir Kaune. Simpoziumo atidarymo iškilmėse Vilniaus Sporto rūmuose susirinko apie šešis tūkstančius dalyvių. Tuomet savo kalboje archit. Albertas Kerelis palinkėjo Lietuvai realios nepriklausomybės ir, kalbėdamas apie simpoziumo reikšmę, pabrėžė, kad mokslas turi tarnauti savam kraštui, gerinti jo žmonių gyvenimą, JAV mokslininkų vardu VII MKS vadovui dr. Romualdui Ozolui įteikė Amerikos vėliavą, kabėjusią JAV sostinės – Washingtono, kapitoliuje. Tai buvo simboliškas priminimas, kad viso pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumai gimė bei jų sesijos vyko būtent po šia vėliava.

Tolesnė MKS eiga

VII MKS vadovavo dr. Romualdas Ozolas ir jo pavaduotojas dr. Juozas Šarkus, o mokslinių programų komitetui – prof. Vladislovas Domarkas ir prof. Rolandas Pavilionis. Garsus matematikas, prof. Jonas Kubilius simpoziume kalbėjo: „Totalinis režimas, žlugdęs žmogui jo tautinę sąmonę ir laisvą kūrybinę mintį, uždėjo savo antspaudą mokslui. Mokslo ir kūrybos simpoziumas yra vienas tų renginių, kurie padės stiprinti tautos kamieno ir išeivijos ryšius”.

VIII MKS ir vėl vyko Čikagoje 1993 m. lapkričio 24–28 dienomis. Simpoziumo tarybos pirmininkas buvo archit. Albertas Kerelis; mokslinės programos komiteto pirm. dr. Kęstutis Keblys; organizaciniam komitetui vadovavo Albinas Karnius, o garbės pirmininkas buvo ambasadorius Stasys Lozoraitis. Simpoziumo tema: „Išeivijos įnašas Lietuvai”. Simpoziume skaityta 120 mokslinių pranešimų.

IX Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas buvo organizuojamas Lietuvoje 1995 m. lapkričio 22–25 dienomis. Jį surengė Lietuvos mokslininkų sąjunga, Švietimo ir mokslo ministerija bei Lietuvos Mokslų akademija. Simpoziumas atidarytas Vilniaus Pedagoginiame universitete. Atidarymo metu simpoziumo pirmininkas, prof. Vytautas Landsbergis pasveikino daugiau kaip 700 dalyvių ir svečių, atvykusių iš JAV, Australijos, Rusijos, Ukrainos bei įvairių Europos šalių. Pirmininkas pabrėžė, kad šio simpoziumo tikslas yra pasikeisti idėjomis, kaip toliau tvarkyti Lietuvos ūkį, pramonę ir ekonomiką, prikeliant šalį iš nuosmukio ir pražūties.

Pagal jau nusistovėjusį susitarimą, dešimtas MKS vyko 1997 m. lapkričio 26–30 dienomis vėl Čikagoje. Simpoziumo tarybos pirmininkas buvo archit. Albertas Kerelis, mokslinės programos komitetui vadovavo dr. Vytautas Narutis, o organizacinius darbus tvarkė Bronius Juodelis. X MKS buvo ypatingas tuo, kad jame dalyvavo kone visi Lietuvos universitetų rektoriai.

Vienuliiktas MKS vyko 2000 m. birželio 21–26 d. Vilniuje, Klaipėdoje ir Šiauliuose. Keturių plenarinės sesijos išryškino MKS vaidmenį valstybės gyvenime, buvo prasmingai paminėti svarbiausieji krikščionybės bei Lietuvos valstybės atkūrimo jubiliejai. Simpoziumo sekcijose skaityta beveik 300 pranešimų, kurie ne tik papildė svarbiausias simpoziumo temas, bet ir išryškino dienos aktualijas, atskleidė turtingą lietuvių mokslo bei kūrybos veiklą respublikoje ir už jos ribų. Birželio 25 d. vyko mokslo dienos Klaipėdoje ir Šiau-

liuose. Simpoziumo pranešėjai ir dalyviai susitiko su visuomene, studentija, kitu jaunimu. Birželio 26 d. Klaipėdos universitete vyko Europos Sąjungos ERASMUS programos konferencija: „ERASMUS Lietuvoje – tai kelias į mokslo ir žinių Europą”.

XII simpoziumas vyko 2003 m. gegužės 21–25 d. Pasaulio lietuvių centre, Lemonte, Illinois. Jame dalyvavo per 100 mokslininkų iš Lietuvos ir toks pats skaičius iš kitų pasaulio kraštų. Šio MKS tarybos pirmininkas buvo dr. Vytautas Narutis, tarybos atstovas Lietuvoje – dr. Vygintas Gontis, programos komiteto pirmininkas dr. Marius Naris, organizacinio komiteto pirmininkas Leonas Narbutis. Simpoziume išsamiai nagrinėtos Lietuvai labai svarbias temas: protų nutekėjimas, globalizacija ir mokslininkų mobilumas, energetikos, aplinkosaugos, medicininio aptarnavimo organizavimas ir įvairūs kiti klausimai, kurių sprendimas glaudžiai siejasi su informacinių technologijų ir automatizuoto žinių perdavimo perspektyvomis. Simpoziume buvo ne tik vertinama Lietuvos mokslo būklė ir laimėjimai, bet kartu nagri-

Vytautas Landsbergis sveikina VIII Mokslo ir kūrybos simpoziumą, 1993 m., Lemont, Illinois.

nėjami ir labai praktiški klausimai, pvz., šalies ūkio infrastruktūros plėtros kryptys. Ypatingas dėmesys skirtas transporto plėtros strateginėms kryptims, aptartos ir kitos perspektyvios šiuolaikinių technologijų veiksmingesnio taikymo galimybės. Plenarinėse sesijose buvo diskutuojami tokie klausimai, kaip „Mokytojo parengtis ir tautos išlikimas”, „Mažosios Lietuvos kultūros paveldas: išsaugojimo ir aktualizavimo reikmės”, „Neišspręsta Karaliaučiaus krašto tarptautinė problema”, „Pirmoji lietuvių emigracijos banga”, „Globali žinių ekonomika ir protų nutekėjimo problema”.

XIII Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas vėl vyko Vilniuje, Lietuvos Mokslų akademijos (LMA) patalpose, 2005 m. birželio 30–liepos 4 dienomis su pažintinėmis išvykomis liepos 4 d. į Šiaulių universitetą ir Kauno universitetų kompleksą. Šio simpoziumo tarybos pirmininkas buvo LMA prezidentas akademikas Zenonas Rudzikas; simpoziumo organizaciniam komitetui vadovavo Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerijos valstybės sekretorius dr. Dainius Numgaudis. Programos komitetui iš Lietuvos vadovavo Vygintas Gontis, o iš JAV – dr. Stasys Bačkaitis ir dr. Vytautas Narutis. Simpoziume dalyvavo per 200 Lietuvos mokslininkų ir apie 100 lietuvių kolegų iš įvairių užsienio kraštų. Pabrėžiant prieš 15 metų atkurtos valstybės kūrybinius pasiekimus ir

tęsiant ankstesniasias simpoziumų tradicijas, XIII MKS toliau gvildentos lietuvių tautos bei Lietuvos valstybės mokslo ir kūrybos perspektyvos globalizacijos sąlygomis. Valstybės poreikius išreiškiančios diskusinės temos gausiai subūrė įvairių sričių ir įvairiose pasaulio šalyse dirbančius lietuvių mokslininkus. Ypatingo dėmesio susilaukė pirmą transatlantinę televaizdinę sesiją tarp Lietuvos ir JAV politikų, diskutuojant „Lietuvos ir lietuvių vaidmenį tarptautinėje politikoje”. Iš kitų plenarinių sesijų ypač išsiskyrė posėdžiai šiomis temomis: „Lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės, visuomenės ir kultūros dabartis, raida ir paveldas”; „Mokslo ir technologijų raidos tendencijos”; „Lietuva – darnus vystymas” (susijęs su įvairių sričių išsivystymo strategijomis).

XIV MKS – kopiant iš psichologinės stagnacijos

Keturioliiktas MKS vėl galėsime išgirsti apie daugybę svarbių ir nuostabių darbų, kuriuos atlieka lietuviai mokslininkai užsienyje ir Lietuvoje. Taip pat bus gera proga gvildinti naujai išskylančias situacijas, pvz., masinę jaunuomenės emigraciją į Vakarus, protų nutekėjimo nuostolius (gal net tam tikrą naudą); komunikacijos priemonių įvairumą ir jų įtaką susižinojimui, bendravimui bei švietimo ugdymui; globalizacijos gėsmę tautinėms kultūroms; pilietinės visuomenės išsivystymą; Lietuvos ir išeivijos lietuvių vienų į kitus požiūrį; sveikatos apsaugą; išskylančias energetikos problemas, uždarančias Ignalinos antrąjį bloką; energetinius išteklius ir jų prieinamumo pastovumą; aplinkosaugą ir klimato pasikeitimų įtaką; so-

cialogines problemas – alkoholizmą, narkomaniją, savižudybes, agresyvumą: kitataučių įplauką (imigracija), daugiapilietybės klausimus, lietuvių kultūrinį paveldą JAV ir t.t.

Kaip ir visada, būsimasis simpoziumas suteiks progą ne tik pasidalyti ir pasidžiaugti lietuvių tautos kūryba bei pasiekimais, bet ir pažvelgti į mūsų tautą bei tėvynę gaubiančias problemas iš kelių perspektyvų: iš žmonių su daugybės kraštų, net žemynų, patirtimi. Tai laikas svarstymams ir diskusijoms, susijusioms su naujomis išeivijos bendruomeninėmis struktūromis, besivystančiomis įvairiose pasaulio šalyse, taip pat ieškant priežasčių ir supratimo, padėsiančio pačiai Lietuvai iškopti iš „taip yra, kaip yra” psichologinės stagnacijos.

XIV MKS organizatoriai laukia gausaus ir gyvo lietuvių mokslininkų bei kultūros darbuotojų prisidėjimo su paskaitomis iš jų veiklos srities ir plataus tautiečių dėmesio visiems įdomiose ir labai aktualiose plenarinėse sesijose. Simpoziumas taip pat bus pajvairintas nauja dailės paroda ir plataus spektro literatūrinių bei muzikinių talentų programomis. Informacija apie numatomą programą, kur ir kaip registruotis, bus netrukus paskelbta išeivijos spaudoje ir elektroninėje žiniasklaidoje. □

Spaudai paruošė **Danutė Bindokienė** XIV MKS informacijos vadovė.

Didinga ir ori tautos istorija

Minint Lietuvos grafiko Antano Rimanto Šakalio 70-ąsias gimimo metines

Antanas R. Šakalys. Lietuvos didieji kunigaikščiai: Algirdas, Kęstutis, Vytautas Didysis, karalius Mindaugas.

ONA VOVERIENĖ

Matau Renesanso salę:

Kyla šlamančio šokio banga...

O pirmoji pora – karaliai....

Ir vėl krinta juoda uždanga....

Kazys Bradūnas

Praeitais metais prasidėjusi dailininko Antano Rimanto Šakalio kūrinų jubiliejinė paroda keliauja po Lietuvą; dabar ji vieši Marijampolėje ir Šilutėje. Dailininko jubiliejiniais metais ji aplankys visus didžiuosius Lietuvos miestus. Praeitais metais, minint Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo 754-ąsias metines, Lietuvos Seimo rūmuose buvo organizuota Antano Rimanto Šakalio prakilniosios grafikos – estampų paroda „Lietuva. Mokslas. Istorija“. Jo mažosios grafikos paroda veikė Vilniaus Centriniame pašte visą pusmetį. Vilniečiai nusilenkė dailininkui, įteikdami jam gražiausių vasaros gėlių puokštes ir dėkodami už jo kūrybą pakiliu žodžiu.

Antanas Rimantas Šakalys šių dienų postmodernizmo ir popkultūros tamsoje yra vienas žymiausių ir tautiškiausių Lietuvos menininkų, pėrėmęs gražiausias tautinės renesansinės grafikos tradicijas iš Mykolo Elvyro Andrioli, Domicelės Tarabildienės, Antano Kučo, ir, ko gero, dabar vienintelis Lietuvoje jas tęsiantis ir ieškantis jos naujų raiškos formų menininkas, turintis tvirtą pilietinę poziciją.

A. R. Šakalys – plataus diapazono menininkas. Jis daug nuveikė grafikos, knygų iliustracijų, tapybos, ekslibriso, dizaino, estampo bei suvenyrinės filatelijos baruose. Tačiau jo mylimiausia mūza išliko grafika. Menotyrininkai A. R. Šakalio grafikoje išvelgia du pagrindinius etapus: prakilniosios grafikos ir mažosios grafikos-suvenyrinių vokių.

Prakilniosios grafikos tematika – Lietuvos istorija, tautos ir valstybės simboliai, Lietuvos mokslo istorija, jos žymiausi mokslininkai, Lietuvos aviacijos istorija; architektūros paminklai, senosios Lietuvos prekybiniai ryšiai ir t.t. Mažosios grafikos – operatyvus reagavimas į Lietuvos istorijos žymiąsias datas, aktualius mūsų dienų politikos, ekonomikos ir socialinius įvykius; šių dienų Lietuvos „deimančiukų“ paieška ir jų pristatymas visuomenei mažosios grafikos priemonėmis.

Į Antano Rimanto Šakalio prakilniosios grafikos repertuarą įeina keletas teminių ciklų: „Lietuvos kunigaikščiai“; „Vilniaus universitetas 1579–1979“; „Lietuvos aviacijos istorija“ ir „Lietuvos prekybiniai ryšiai“ bei „Vilniaus architektūros perliukai“. Pirmajam ciklui priklauso karalius Mindaugas ir Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kunigaikščiai Kęstutis, Algirdas, Gediminas bei Vytautas Didysis. Jų atvaizdai – romantizuoti, renesansiški, keliantys pasididžiavimą mūsų karžiškiškais viduriniaisiais amžiais, valstybės didumu,

humanistine dvasia, geranoriška visų tautų žmonėms.

Karaliaus Mindaugo akys mąšlios, išmintingos, tarsi žvelgiančios į Lietuvos ateitį pro ateinančių šimtmečių ūkus... Ir liūdnos. Visko būta šimtmečių bėgsme. Tačiau svarbiausia, ko trokštų Lietuvos karaliaus Mindaugo širdis, įvyko XX šimtmetyje: du kartus buvo atkurta jo įkurtoji Lietuvos valstybė ir, manau, jis didžiutęsi mūsų karta ir tautos vadais, gebėjusiais atkurti dabartinę nepriklausomą Lietuvą.

Pats gausiausias prakilniosios grafikos ciklas „Vilniaus universitetas 1579–1979“, kuriame – mokslo „deimančiukai“, stovėję prie Lietuvos mokslo ir kultūros istorijos ištakų: Petras Roizijus (1505–1571); Martynas Mažvydas (1510–1563); Abraomas Kulvietis (1510–1545); Stanislovas Rapalio (1485–1545). Šalia jų – Mikalojus Daukša (1530–613); L. M. Bojanus (1776–1827); J. E. Žiliberas (1741–1814); Jurgis Pabrėža (1771–1848); S. B. Jundzilas (1761–1847); J. G. A. Forsteris (1754–1794); E. C. Eichvaldas (1795–1876); Dionizas Poška (1757–1830); Joachimas Lelevelis (1786–1861); Simonas Daukantas (1793–1864); Josefas Frankas (1771–1842); Johanas Peteris Frankas (1745–1821); bajoraitė Emilija Pliaterytė (1806–1831).

Lietuvių didžiausias pasididžiavimas – aviacija ir jos istorija. Jai ir skirtas trečias prakilniosios A. R. Šakalio grafikos ciklas. Jame mūsų aviacijos istorijos auksiniai vardai – Kazimieras Simonavičius (1600–1651); Juozas Lukoševičius (1863–1928); Jurgis Dobkevičius (1900–1926); Antanas Gustaitis (1898–1941); Balys Karvelis (1911–1936); Bronius Oškinis (1913–1985).

Parodoje eksponuojami romantizuoti Aušros Vartai; Subačiaus Vartai, Pilies gatvė – statiniai paslaptingi, dvelkiantys unikalia lietuviška senovine architektūros dvasia. Lietuvos prekybinių ryšių cikle – tapybiški Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Karaliaučius, Ryga. Pabuvęs šioje parodoje iš tikrųjų pradėti jaustis esąs didžiųjų protėvių ainis; grįžti, tarsi iš K. Bradūno apdainuotos Renesanso salės, kur viskas šviesu, didinga, gražu, kelia dvasią ir pasididžiavimą savo oria tauta, jos istorija.

Nors apie dailininką rašyta ir Lietuvos, ir užsienio spaudoje trumpai priminsime svarbiausius jo gyvenimo faktus. Antanas Rimantas Šakalys gimė 1938 metų spalio 1 d. Pakačinų kaime netoli Dusetų. Baigė Kauno taikomosios dailės technikumą. Atitarnavo sovietinėje kariuomenėje. Grįžęs į Lietuvą, įstojo į Vilniaus dailės institutą, tačiau, baigęs du kursus, išvyko į Maskvą mokytis Kinetografijos institute. Jį baigęs ir grįžęs į Vilnių, kurį laiką dėstė Vilniaus inžineriniame institute piešimą ir Dailės institute kino bei televizijos dailės pagrindus. 1974 metais buvo priimtas į Lietuvos dailininkų sąjungą.

1979 metais A. R. Šakalys buvo pakviestas kurti dokumentinės juostos „Vilniaus universitetas 1579–1979“. Dailininkas pats nepajuto, kaip įklimpo į Lietuvos istoriją, tapusią jo didžiąja mei-

le, jo gyvenimo keliu. Ir pasibaigus Universiteto jubiliejiniais metams, dailininkas A. R. Šakalys tęsė pamėgtą Lietuvos istorijos temą. Į antrąją dvasinę jo prakilniosios grafikos ciklą įėjo Lietuvos aviacijos kūrėjai.

Vėliau, jau Atgimimo metais, dailininkas dar kartą grįžo prie portretų – ši kartą prie didžiųjų Lietuvos kunigaikščių: karaliaus Mindaugo, Vytauto Didžiojo, Gedimino, Kęstučio, Algirdo, vėliau Žygimanto Augusto. Visi portretai nutapyti pakylėtu senųjų lietuviškų graviūrų stiliumi. Menotyrininkas Liudvikas Pocius rašė: „Kai lietuvių dailėje, ypač grafikoje, reikėsi meninės formos, atlikimo technikų paieškų eksperimentai, tam tikros turinio kosmopolitizavimo apraiškos ir pan., dailininkas pasuko kitu keliu – prie kultūros ištakų, mokslo, istorijos, kūrybos klotų, kuriuos saugojo Vilniaus biblioteka... Būdamas puikus piešėjas, dailininkas preciziškai valdo štrichą, modeliuoja formą, žaidžia faktūromis, taip sukurdamas stilistinę vienovę. Iš pažiūros nepalanki ir kiek gruboka graviūros imitacijos technika pasirodo turinti savų pranašumų, kai reikia pasiekti norimos stilizacijos, ritmikos lygius, paslankiai derinti pasyvius ir aktyvius kompozicijos elementus, o kartais daug ką taisyti, keisti“ (L. Pocius. Svarbu ne kaip, o ką ir kada // Dienovidis. – 1998, gruodis, 25-31, p. 10).

Iš visų Antano Rimanto Šakalio kūrinų dvelkia pasididžiavimas savo tauta, jos kūrybiniu genijumi, žmonėmis, sukūrusiais pasaulinio mokslo šedevrus, unikalią architektūrą, iš tų kūrinų trykšte trykšta susižavėjimas mažos valstybės dideliais aviacijos laimėjimais, lietuviška kultūra.

Dailininkų turime daug. Bet dirbančių tautos idėjai ir atrandančių savo tautoje tiek gražių dalykų bei neišsenkančią kūrybingumo versmę, kiek jų atranda nepaprastai produktyvus ir originalaus talento menininkas Antanas Rimantas Šakalys, kažin ar daug Lietuvoje berasime. O jie mums, išėjusiems iš sovietinės okupacijos žiemos, vos pradedančiai busti tautai yra patys brangiausi. □

Antanas R. Šakalys. Aušros Vartai.